

Voisiko arvioinnilla tukea liikunnan oppimista nykyistä paremmin?

Teksti: Tommi Norppa

Formatiivinen eli oppimisprosessia tukeva arviointi on ollut kansainvälisen kasvatustieteellisen tutkimuksen mielenkiinnon kohteena jo pitkään, ja on havaittu, että sitä hyödyntämällä voidaan edistää oppijoiden oppimista. Viime vuosina myös liikunnanopetuksessa on kiinnostuttu aiheesta. Koska luokkaopetukseen suunniteltujen formatiivisen arvioinnin menetelmien käyttö voidaan kokea liikunnan erilaisissa oppimisympäristöissä haastavaksi, tarvitaan menetelmien soveltamista ja tutkimusperusteista kehittämistyötä erityisesti liikunnanopetukseen.

Tässä artikkelissa tarkastellaan lyhyesti formatiivisen arvioinnin viittä erilaista strategiaa, ja annetaan käytännön esimerkkejä siitä, millaisia formatiivisen arvioinnin keinoja liikunnanopetuksessa voisi hyödyntää. Artikkelin pohjautuu väitöskirjatutkimukseeni vertaisarvioituun katsausartikkeliin: *Arviointi edistämään oppimista – formatiivinen arviointi liikunnanopetuksessa*, joka on kokonaisuudessaan luettavissa ilmaiseksi osoitteessa <https://edition.fi/ainedidaktinen-tutkimusseura/catalog/view/895/800/3342-1>.

Mitä formatiivisella arvioinnilla tarkoitetaan?

Opetuksen yhteydessä tehtävä arviointi sisältää tiedon keruuta ja sen pohjalta tehtävää tulkintaa. Määritelmä huomioi arvioinnin kaksi merkitystä, jotka Bloom (1969) ja Scriven (1967) toivat esiin jo yli puoli vuosisataa sitten: osaamisen esiin nosto eli summatiivinen arviointi, sekä oppimisprosessin tukeminen eli formatiivinen arviointi. Tutkimuskirjallisuudessa formatiivisella arvioinnilla tarkoitetaan oppimisen aikaista arviointia. Sen tarkoitus tiivistyy oivallisesti Wiliamin (2018a, 48) määritelmässä: ”Formatiivisen arvioinnin avulla opettaja, oppija tai vertainen tekee johtopäätöksiä ja ratkaisuja, jotka edistävät oppimista kohti oppimistavoitteita.” Formatiivisen arvioinnin selventämiseksi ja jalkauttamiseksi kouluihin on laadittu formatiivisen arvioinnin teoreettinen viitekehys (kuvio 1), jonka viittä strategiaa soveltamalla voidaan tehostaa formatiivista arviointia myös liikunnanopetuksessa.

Oppimisen edistäminen formatiivisen arvioinnin viiden strategian avulla

Strategia 1: Oppimistavoitteiden ja hyvän suoriutumisen kriteerien muotoilu oppijoille ymmärrettävään muotoon. Tämän strategian tarkoitus on osoittaa oppijoille, mitä tunneilla on tarkoitus oppia ja selkiyttää hyvän osaamisen kriteereitä. Opettajan tulisi selvittää jokaisella oppitunnilla, mikä on tunnin olennainen osattava taito tai tieto, ja miksi tunnilla toimitaan tietyllä tavoin. Tavoitteet tulisi selittää hyödyntäen esimerkiksi matriiseja, tarkistuslistoja ja laadukkaita näyttöjä tai aktivoiden oppijat mukaan oppimistavoitteiden määrittämiseen. Vaihtelua tunnin alkuihin voi tuoda myös edel-

lisen tunnin oppimistavoitteiden mieleen palauttaminen, mikä vahvistaa muistijälkeä ja mahdollistaa oppimistavoitteiden nivomisen yhtein.

Strategia 2: Oppimisen tekeminen näkyväksi. Strategian keskiössä on oppimisen ja osaamisen esiin nosto eli diagnostinen arviointi, joka mahdollistaa opetuksen soveltamisen oppijoiden tarpeiden mukaan. Oppimisen esiin nostoa voidaan suunnitelmallisesti tehostaa esimerkiksi seuraavin keinoin: havainnointi ja kuvailtava palaute (feedback), jolla tarkoitetaan tekemisen sanoittamista oppijoille tavoitteiden perusteella; ”kylmiltään” vastaaminen, jonka keskiössä on ei viittausta -sääntö ja arpomalla vastaaminen, jolloin viittaaminen on sallittua ainoastaan oppijoiden esittäessä kysymyksiä; koko ryhmän aktivointi esimerkiksi peukalo-merkillä vastaamalla, mutta tähän tekniikkaan tarvitaan aina valmiit vastausvaihtoehdot (esim. peukku ylös = ymmärsin tai hallitsen asian, peukku sivulle = ymmärsin tai hallitsen asian osittain, peukku alas = en ymmärrä, enkä hallitse asiaa).

Strategia 3: Oppimista kehittävä palaute. Tutkimukset palautteenannosta osoittavat, että palaute yhdistetään tehokkaaseen oppimiseen, mutta se voi myös haitata oppimista. Tehokkaan formatiivisen palautteenannon piirteet voidaan tiivistää seuraavasti: palaute kohdistuu aina oppijan työskentelyyn tai tekemiseen, eli muutettavissa olevaan asiaan – eikä se saisi koskaan kohdistua persoonaan. Palautetta annetaan aina suhteessa oppimistavoitteisiin, jolloin keskitytään formatiivisen arvioinnin prosessin kolmanteen vaiheeseen eli kuinka kuroa umpeen oppimisen kului? Palaute osoittaa oppijan osaamisen vahvuudet ja kehityskohteet, esimerkiksi 3M-tekniikan avulla: Mitä hyvää? Mitä parannettavaa? Miten parantaa? Palaute rajoittuu opittavan tavoitteen kannalta olennaiseen, jolloin palautteen on oltava keskitettyä: parannettavien asioiden

	Mitä tavoitellaan?	Missä oppija on nyt?	Kuinka kuroa umpeen kuilu?
Opettaja	1 Selventää oppimistavoitteet ja hyvän suoriutumisen kriteerit.	2 Suunnittelee tehtäviä, keskusteluja ja aktiviteetteja, joiden avulla oppimista tehdään näkyväksi.	3 Antaa ohjaavaa palautetta, joka vie oppijaa eteenpäin oppimisessaan.
Vertainen	Ymmärtää ja keskustelee oppimistavoitteista ja hyvän suoriutumisen kriteereistä.	4 Oppijoiden aktivointi toistensa oppimisresursseiksi.	
Oppija	Ymmärtää oppimistavoitteet ja hyvän suoriutumisen kriteerit.	5 Itseohjautuvuuteen kasvaminen.	

Kuvio 1. Formatiivisen arvioinnin teoreettinen viitekehys (Black & Wiliam 2009)

suuri määrä voi yllättää oppijan ja saada aikaan negatiivisen tunnereaktion. Palautteen tulisi työllistää vastaanottajaa enemmän kuin antajaa, ja siksi palautteenantoprosessi tulisi aina suunnitella siten, että oppijalla on mahdollisuus parantaa suoritustaan palautteen suunnassa.

Strategia 4: Oppijoiden aktivointi toistensa oppimisresursseiksi. Hyvin toteutettuna yhteisöllinen oppiminen paitsi motivoi oppijoita, myös edistää oppimista ja oppijoiden hyvinvointia. Liikunnanopetukseen soveltuvia yhteisöllisen oppimisen menetelmiä ovat muun muassa säännöllisesti vaihtuvat oppimisparit ja vertaisarviointi. Säännöllisesti vaihtuvien oppimisparien (2–3 oppituntia yhdessä) avulla ryhmään on mahdollista rakentaa yhteisöllisyyttä ja oppimisen kulttuuria. Jotta oppimisparit toimisivat optimaalisesti, opettajan on tärkeä kuvata oppijoille, miten hyvä oppimispari työskentelee ja viimeistään tunnin lopuksi oppijoiden on hyvä itsearvioida näiden kriteerien toteutumista. Vertaisarviointi perustuu apuun, jonka keinoin arvioitava voi parannella suoritustaan. Vertaisarviointi tulisi nähdä yhteisöllisen oppimisen tekniikkana eikä summatiivisen arvioinnin välineenä. Vertaisarviointi vaatii toimiakseen hyvän suo-

riutumisen kriteerit, joista opettaja voi laatia oppijoiden avuksi esimerkiksi matriiseja tai tarkistuslistoja. Oppimista kehittävää, säännöllistä vertaisarviointia voidaan opettaa aloittelijoille esimerkiksi Kaksi tähteä ja toive -tekniikan avulla, jolloin parille kerrotaan kaksi onnistunutta, hyvää asiaa suorituksessa ja toive, kuinka kehittää suoritusta.

Strategia 5: Itseohjautuvuuteen kasvaminen. Liikuntakontekstissa itseohjautuvuuden nähdään rakentuvan kolmesta prosessista: itsetarkkailusta, itsearvioinnista ja toiminnan muokkaamisesta tavoitteiden suunnassa. Itsetarkkailulla tarkoitetaan oman aktiivisuuden ja oppimisen tekemistä näkyväksi esimerkiksi pitämällä harjoituspäiväkirjaa. Itsearviointi on sisäistä palautetta, joka perustuu formatiivisen arvioinnin prosessiin: oppija vertaa nykyistä osaamistaan tavoitteeseen, eli missä oppija on nyt ja kuinka kuroa umpeen oppimisen kuilu. Itseohjautuvuuteen kasvua tukevat myös yllä kuvatut neljä muuta strategiaa, ja itseohjautuvuuteen kasvaminen nähdäänkin formatiivisen arvioinnin viitekehyksessä opettamisen ja oppimisen päätavoitteena. Liikunnanopetuksessa itseohjautuvuuteen kasvamista voidaan tukea esimerkik-

si säännöllisen itsearvioinnin ja yksilöllisen tavoitteenasettelun keinoin. Itsearvioinnin toteutuksen avuksi voi tiivistää seuraavia käytännön vinkkejä. Opettajan tulee kertoa oppijoille itsearvioinnin merkityksestä oppimisen ja kehittymisen tukena sekä painottaa, että itsearviointia hyödynnetään ainoastaan formatiiviseen tarkoitukseen, ei arvosanojen antamiseen. Itsearviointia varten tulee määritellä onnistumisen kriteerit, ja oppijan oma tavoitteenasettelu olisi hyvä liittää myös mukaan. Itsearviointitaitoa voidaan harjoitella säännöllisesti läpikäymällä tunnin alussa oppimistavoitteet, joita tunnilla itsearvioidaan esimerkiksi matriisiin tai tarkistuslistan avulla esimerkiksi hyödyntäen sormilla äänestämistä (1 sormi = olisin kyennyt parempaan, 5 sormeaa = saavutin tavoitteen). Keskellä oppituntia tehty itsearviointi mahdollistaa myös yksilöllisen tavoitteenasettelun lopputunnille.

Kirjoittaja Tommi Norppa on lukion ja peruskoulun liikunnan ja terveystiedon opettaja, urheilun psyykkinen valmentaja (UPV sert.) ja väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistossa.

Tarjolla mahdollisuus osallistua formatiivisen arvioinnin verkkokoulutukseen syksyllä 2024!

Hyvä liikunnanopettaja kollega. Haluaisitko tietää lisää formatiivisen arvioinnin menetelmistä ja oppia hyödyntämään sitä entistä paremmin opetuksessasi?

Tervetuloa mukaan maksuttomaan formatiivisen arvioinnin koulutukseen syys-joulukuussa 2024. Koulutus sisältää yhteensä kuusi noin tunnin mittaista etätapaamista, joiden tavoitteena

on kehittää ja soveltaa formatiivisen arvioinnin menetelmiä liikunnanopetukseen. Koulutuksessa hyödynnetään opettajien oppimisyhteisön periaatteita ja mukaan pääsee vain 6–10 opettajaa ilmoittautumisjärjestyksessä. Osallistujat saavat käyttöönsä koulutuksen esitysmateriaalit ja Jyväskylän yliopiston Liikuntatieteellisen tiedekunnan täydennyskoulutustodistuksen. Osallistujilta tullaan pyytä-

mään suostumusta osallistua koulutuksen aikana interventiotutkimukseen, joka on osa Tommi Norpan väitöskirjatutkimusta.

Varmista paikkasi koulutuksessa ilmoittautumalla mahdollisimman pian ja viimeistään 30.4.2024 mennessä: tommi.m.norppa@student.jyu.fi Halutessasi voit kysyä myös lisätietoja koulutuksen toteutuksesta.